

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

Tilintarkastuksen vaikutus pienten yritysten verokäyttäytymiseen

Laskentatoimen ja rahoituksen
kandidaatin -tutkielma

Laatija(t):
Henrik Fröberg

Ohjaaja(t):
Yliopistonlehtori Antti Miihkinen

26.3.2024
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidatutkielma

Oppiaine: Laskentatoimi ja rahoitus

Tekijä(t): Henrik Fröberg

Otsikko: Tilintarkastuksen vaikutus pienten yhtiöiden verokäyttämiseen

Ohjaaja(t): Yliopistonlehtori Antti Miihkinen

Sivumäärä: 32 sivua

Päivämäärä: 26.3.2024

Tiivistelmä

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää vaikuttaako tilintarkastus pienten yhtiöiden verokäyttämiseen. Tilintarkastusvelvollisuuden taloudellisten rajojen nostamisesta tai tilintarkastuskäytännön keventämisestä on aika ajoin tehty selvityksiä, mutta ne eivät ole johtaneet kuitenkaan tilintarkastuslain uudistamiseen. Muutosesitykset ovat aina vedetty pois lausuntokierroksen jälkeen, koska kielteisiä lausuntoja esityksiä kohtaan on esitetty runsaasti. Kielteisten lausunnonantajien joukossa on ollut myös Verohallinto. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kirjallisuuskatsauksen muodossa selvittää, onko tieteellisestä kirjallisuudesta löydettävissä Verohallinnon lausuntoa puoltavia tai vastustavia argumentteja.

Tutkimuksessa perusteella saadut johtopäätökset olivat ristiriitaisia. Tämä saattaa johtua siitä, että pienten yritysten verokäyttämiseen vaikuttaa myös monia muita tekijöitä kuin pelkästään tilintarkastus. Näiden tekijöiden erottelu on hankalaa, mutta oletettavasti tutkitun kirjallisuuden perusteella tilintarkastuksella on mahdollisesti vaikutusta pienten yritysten verokäyttämiseen. Kirjallisuuden perusteella myös Verohallinnon argumentit olivat osittain perusteltuja, mutta myös osalle argumenteista löytyi eriävää tutkimustietoa.

Tutkimuksessa ei otettu kantaa, onko pienyritykselle hyötyä tilintarkastuksesta ja tarvetta sille, vai onko kyseessä vain yhteiskunnan asettama kustannuksia aiheuttava hallinnollinen taakka. Tähän kysymykseen vastaaminen saattaisi antaa aihetta jatkotutkimukselle, koska kyseinen asia koskettaa Suomen lukuisia pienyrityksiä.

Avainsanat: pienyritys, tilintarkastus, verokäyttämisen

SISÄLLYS

1	Johdanto	7
1.1	Aiheen esittely	7
1.2	Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoitteet	8
1.3	Tutkimuksen suorittamistapa	8
1.4	Tutkimuksen rakenne	8
2	Tilintarkastus	10
2.1	Tilintarkastuksen historiaa	10
2.2	Tilintarkastuksen nykytila	11
2.3	Tilintarkastuksen tarkoitus	12
2.4	Tilintarkastuksen suorittaminen	12
3	Tilintarkastusta selittävät teoriat	14
3.1	Agenttiteoria	14
3.2	Wallacen hypoteesit	15
4	Tilintarkastuksen merkitys sidosryhmille	16
4.1	Mikro- ja pienyrityksen tarve	16
4.2	Yhteiskunnan tarve	17
5	Verokäyttäytyminen ja verotuksen terminologia	18
6	Tilintarkastuksen vaikutus verokäyttäytymiseen	20
6.1	Verohallinnon vastineet työryhmän mietintöihin	20
6.1.1	Ehdotus tilintarkastusrajojen nostamisesta	20
6.1.2	Ehdotus ISRE-2400 standardin valinnanvapaudesta	20
6.2	Tutkimustuloksia	21
6.2.1	Vapaehtoinen tilintarkastus ja verokäyttäytyminen	21
6.2.2	Havainnot tilintarkastamattomien ja -tarkastettujen välillä	23
7	Johtopäätökset	27
	Lähteet	30

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely

Tilintarkastus voidaan määritellä informaation varmentamiseksi, tuottamiseksi sekä välittämiseksi eri sidosryhmille. Alun perin agentti – päämies teorian mukaan tilintarkastaja voidaan nähdä yhtiön osakkaiden edunvalvojana toimivan johdon suhteen (Jensen & Meckling 1976). Kyseistä teoriaa voidaan soveltaa myös muihin sidosryhmiin. Tilintarkastuksen tarvetta voidaan tarkastella myös Wallacen (1980) hypoteesien kautta, jotka osittain täydentävät ja laajentavat agenttiteoriaa.

Tilintarkastus on lakisääteinen toimenpide, jonka piirissä ovat laissa määriteltyjen taloudellisten raja-arvojen ylittävät yhteisöt. Nämä raja-arvot ovat Suomessa matalat verrattuna Euroopan Unionin yleiseen tasoon. EU on määrittänyt direktiivissään pakollisen tilintarkastusvelvollisuuden laukaisevat raja-arvot, mutta myös antanut mahdollisuuden jäsenvaltioilleen käyttää matalampia raja-arvoja, mikäli se on perusteltua (2013/34/EU).

Suomessa tilintarkastus perustuu hyvään tilintarkastustapaan, joka sisältää ISA-standardien noudattamisen sekä hallinnon tarkastuksen. ISA-standardit ovat nidotussa muodossaan ovat noin 1000 sivun mittainen teos, jota pitäisi noudattaa kaikkien yhteisöjen tilintarkastuksessa niiden kokoluokasta riippumatta. Tämä on koettu turhan rasakaaksi toimenpiteeksi pienten yhteisöjen kohdalla ja siksi viime vuosina Suomessakin hallitus on asettanut selvitystyöryhmän valmistelemaan mahdollisia muutoksia tilintarkastuslakiin. Tavoitteena oli, että pienten yhteisöjen hallinnollista taakkaa sekä kustannuksia pystyttäisiin keventämään direktiivin tarkoituksen mukaisesti. Ensimmäinen ehdotus (HE luonnos 2016) käsitteli tilintarkastusrajojen nostamista ja toinen ehdotus (TEM 2020) kevennetyn tarkastuksen käyttöönottoa. Kumpikin ehdotus sai eriäviä mielipiteitä eri lausunnonantajilta, kuten muun muassa veroviranomaisilta. Kokonaisuhyödyn arvioitiin jäävän vaatimattomaksi, joten tilintarkastuslain uudistuksesta luovuttiin.

Eriävät mielipiteet mahdolliseen tilintarkastuksen poistamiseen mikroyrityksiltä tai kevennetyn tarkastuksen käyttömahdollisuuteen tulivat tahoilta, joiden intresseissä on säilyttää nykyinen asiantila syystä tai toisesta. Yleisimmät huolenaiheet liittyivät yleiseen taloudellisen raportoinnin ja tilinpäätöksen luotettavuuden huonontumiseen, harmaaseen talouteen sekä yhteisöjen verovarmuuteen. Verohallinto pyysi erikseen omaan lausun-

toonsa liitettäväksi selvityksen poliisin harmaan talouden selvitysyksiköltä. Kyseisen selvityksen mukaan tilintarkastuksen pitäisi entistä enemmän keskittyä varsinaiseen tarkastustyöhön ehkäistäkseen harmaata taloutta. Käytännössä tarkoituksena on säilyttää viranomaisen valvontavastuu osaltaan yhteisöjen itsensä kustantamaksi.

Verohallinnon suhtautuminen on kuitenkin vastoin EU:n direktiivin henkeä, mikäli sille ei löydy kokonaisuudyn huomioon ottaen asiaan kuuluvia perusteita. Siksi tämän tutkimuksen tarkoituksena on löytää alan kirjallisuudesta ja ajankohtaisista artikkeleista löydöksiä, miten tilintarkastus vaikuttaa pienten yritysten verokäyttämiseen.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on löytää vastaus tutkimuskysymykseen:

- Vaikuttaako pakollisen tilintarkastuksen poistaminen pienten yritysten verokäyttämiseen?

Apututkimuskysymyksinä käytetään seuraavia:

- Miten vapaaehtoinen tilintarkastus vaikuttaa yrityksen verokäyttämiseen?
- Voidaanko tilintarkastuksen suorittaminen erottaa muista tekijöistä, jotka mahdollisesti vaikuttavat yrityksen verokäyttämiseen?

1.3 Tutkimuksen suorittamistapa

Tutkimus suoritetaan käsittelemällä aiheesta löytyvää kirjallista tietoa eli kirjallisuuskatsauksena. Lähdemateriaalina käytetään tieteellisten julkaisujen artikkeleita, alan tutkimuksia, lehtiartikkeleita sekä viranomaisten julkaisuja.

Vaikka tutkimuksen kohteena on pienyritykset, niin lähdemateriaali käsittelee osittain myös hieman isompia yrityksiä, koska pienyrityksen määrittely ja tilintarkastusrajat ovat eri suuruisia Euroopan eri maissa, johtuen kansallisesta lainsäädännöstä. Muut yhteisöt kuin osakeyhtiöt on rajattu pois lähdemateriaalista.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Toisessa luvussa esitellään tilintarkastusta ja sen merkitystä taloudellisena konstruktiona. Tarkoituksena on, että lukija saa käsityksen kyseisestä viitekehystä.

Kolmannessa luvussa käsitellään tilintarkastuksen taustalla olevia teorioita. Näistä teorioista tähän tutkimukseen on valittu agentti – päämies teoria, jota voidaan pitää perusteorian tilintarkastuksen kysynnälle sekä Wallacen (1980) hypoteesit. On myös hyvä tiedostaa, että tilintarkastuksen kysyntää voidaan tarkastella myös muiden teorioiden kautta (Ittonen 2010).

Neljännessä luvussa on esitelty tilintarkastuksen merkitys tämän tutkimuksen kannalta relevanteille sidosryhmille. Nämä sidosryhmät ovat veroviranomainen sekä pienyritys.

Viidennessä luvussa esitellään tutkimuksen kannalta tärkeitä verotukseen liittyviä termejä sekä määritellään tämän tutkimuksen termi verokäyttäytyminen.

Kuudennessä luvussa käydään kirjallisuuskatsauksen muodossa aiheeseen liittyviä lähteitä. Aineistona käytetään alan joulaleissa olevia artikkeleja, tilastoja sekä alan kirjallisuutta.

Seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto ja esitellään mahdolliset jatkotutkimuksen aiheet.

2 Tilintarkastus

2.1 Tilintarkastuksen historiaa

Tilintarkastuksen etymologia juontaa juurensa latinan sanaan *auditus*, josta englannin *audit* on johdettu (Oxford English Dictionary). Verbi tarkoittaa kuulemistä ja sitä on käytetty englannissa jo 1500-luvulla asiayhteydessään. Tilintarkastuksen historia on tuhansia vuosia vanha ja perusajatuksena alun perin oli, että riippumaton ja luotettava taho antaa puolueettoman lausunnon yhtiökumppaniensa toiminnasta toiselle osapuolelle suullisesti. (Kosonen 2005.)

Jos oikaistaan nopeasti antiikin ajasta suomalaiseen tilintarkastuksen historiaan Suomessa, niin ensimmäiset merkinnät tilintarkastuksesta löytyvät 1600-luvulta kohdistuen terva- ja kauppakomppanioiden toimintaan. Varsinaisesti lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan katsoa alkaneen 1895 säädetyin osakeyhtiölain myötä. Kyseinen laki, jota kutsutaan myös vanhaksi osakeyhtiölaiksi, olikin voimassa pienin muutoksin vuoteen 1978 asti, jolloin tehtiin lain kokonaisuudistus. Kyseisessä osakeyhtiölain uudistuksessa määriteltiin tarkemmin tilintarkastajan velvollisuudet ja vastuut, yhtiön hallinnon tarkastuksesta sekä tilintarkastuskertomuksen julkisuudesta. Kuitenkin laki oli kirjoitettu yleiseen muotoon ja mahdollisti varsin laajan harkinnan tilintarkastajille tilintarkastuksen suorittamiseen. (Kosonen 2005.)

Varsinainen tilintarkastuslaki säädettiin vuonna 1994 ja tuli voimaan 1.1.1995, jossa ensimmäistä kertaa kootusti säädettiin tilintarkastuksesta. Kyseessä on yleislaki, joka määrittää tilintarkastustoiminnasta. Yleislaki käsitteenä tarkoittaa, että erityislait, esimerkiksi osakeyhtiölaki, vaikuttavat dominoivasti tilintarkastukseen. Vuoden 1994 laissa määrättiin kaikki pienetkin henkilöyhtiöt tilintarkastusvelvollisiksi. (Sillanpää 2016.)

Vuonna 2007 tehtiin tilintarkastuslain uudistus (459/2007). Sen seurauksena luovuttiin muun muassa niin kutsutuista maallikkotilintarkastajista ja varsinaisen tilintarkastuksen sai tehdä vain auktorisoitu tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. 1.7.2007 voimaan tulleen lain myötä myös määriteltiin pieniyhteisöjen tilintarkastusvelvollisuuden alarajat. Jos yhteisön päätyneellä ja sitä edeltävällä tilikaudella enintään yksi seuraavista rajoista täyttynyt, niin tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta. Rajat ovat seuraavat:

- taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa

- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa
- palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä

Nämä rajat ovat vieläkin voimassa nykyisessä lainsäädännössä.

2.2 Tilintarkastuksen nykytila

Vuonna 2015 säädettiin uusi tilintarkastuslaki (1141/2015), joka tuli voimaan 1.1.2016 ja on vieläkin voimassa pienin uudistuksin. Kyseisen lain taustalla vaikuttaa Euroopan unionin direktiivien vaikutukset ja halu selkeyttää tilintarkastajien järjestelmää (HE 70/2016). Tilintarkastajien auktorisointeja täsmennettiin ja laadun valvonta keskitettiin Patentti- ja rekisterihallitukselle.

Euroopan unionin direktiivi tietyntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista (2013/34/EU) sisältää helpotuksia pien- ja mikroyritysten tilinpäätöskäytäntöön. Suomessa tästä direktiivistä implementoitiin säädökset siten, että pien- ja mikroyritykset voivat jättää toimintakertomuksen laatimatta sekä niille annettiin helpotuksia tilinpäätöksen laadintaan. Tilintarkastusvelvollisuuden alarajoja ei nostettu, vaikka kyseinen direktiivi olisi mahdollistanut sen, vaan ne säilytettiin ennallaan vuoden 2007 tilintarkastuslain mukaisina. Myös mikro- ja pienyritykset olisi voitu jättää tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. Direktiivin mukaisesti mikro- ja pienyritykset voidaan määritellä samoin kuin Suomen kirjanpitolaissa (1336/1997):

Mikroyrityksen määritelmä:

- taseen loppusumma 350 000 euro
- liikevaihto 700 000 euroa
- tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 10 henkilöä

Näistä raja-arvoista saa kirjanpitovelvollisella ylittyä enintään yksi raja-arvo päättyneellä tai välittömästi sitä edeltäneellä tilikaudella.

Pienyrityksen määritelmä

- taseen loppusumma 6 000 000 euroa
- liikevaihto 12 000 000 euroa

- tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä

Näistä raja-arvoista saa kirjanpitovelvollisella ylittyä enintään yksi raja-arvo päättyneellä tai välittömästi sitä edeltäneellä tilikaudella.

Verrattuna yleiseen eurooppalaiseen tasoon, pakollisen tilintarkastuksen raja-arvot ovat alhaiset Suomessa. Ainoastaan Kyproksella ja Maltalla ovat alhaisemmat raja-arvot. Yleinen trendi vuodesta 2006 alkaen Euroopassa on ollut pakollisen tilintarkastuksen raja-arvojen reipas nostaminen, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (Accountancy Europe 2021).

2.3 Tilintarkastuksen tarkoitus

Tilintarkastuksen tarkoituksena on varmistaa yrityksen taloudellisten tietojen oikeellisuus (Horsmanheimo & Steiner 2017). Tämä suoritetaan tilintarkastuslain mukaisesti tarkastamalla yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Tarkoituksena on selvittää antaako tilikauden tulos- ja taselaskelma liitetietoineen sekä toimintakertomus riittävän ja oikean kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta tilinpäätöksen laatimisajankohtana. Hallinnon tarkastus sisältää arvioinnin siitä, onko yhtiön johto toiminut osakeyhtiölain mukaisesti huolellisuusvelvoitetta noudattaen.

Lähtökohtaisesti tilintarkastuksella on pyritty varmistamaan omistajan oikeuksien toteutuminen varmentamalla yhtiön toimivan johdon tuottama taloudellisen raportoinnin ja tilinpäätösinformaation luotettavuus. Nykyään ajattelu tilinpäätösinformaation varmentamisen kuluttajista on laajennettu koskemaan myös muita sidosryhmiä, kuten esimerkiksi sijoittajia, sopimuskumppaneita, rahoittajia ja viranomaisia, koska riippuvuus eri osapuolten välillä on lisääntynyt. (Horsmanheimo ym. 2017.)

2.4 Tilintarkastuksen suorittaminen

Tilintarkastus suoritetaan tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan ja hyvään tilintarkastustapaan perustuen tarkastamalla yrityksen tilikauden aikainen kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja hallinto. Ammatillinen harkinta voidaan määritellä ammatilliseksi skeptisyydeksi eli luottamus ei voi olla lähtökohta tilintarkastusta suoritettaessa (Ojala ym. 2017.) Tilintarkastuksen suorittamisen peruseriaatteena toimii hyvä tilintarkastustapa. Se muodostuu asiaan kuuluvien lakien ja asetusten sekä kansainvälisten tilintarkastusalan standardien noudattamisesta. Myös ammattieettiset periaatteet ja IESBAn

eettiset säännöt ohjaavat tilintarkastajan toimintaa. Lisäksi hyvän tilintarkastustavan määrittelyyn vaikuttavat viranomaisten päätökset ja tuomioistuimen ratkaisut sekä tilintarkastusalan järjestöjen suositukset ja ohjeet. Hyvä tilintarkastustapa on myös tapaoikeutta, joka muodostuu huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti noudattaman tilintarkastuskäytännön perusteella. (Suomen Tilintarkastajat 2024.)

ISA-standardien noudattaminen on suomalaisen oikeuskäytännön tulkinnan mukaan velvoittavaa käytäntöä yhteisön tilintarkastusta suoritettaessa, yhteisön kokoluokasta riippumatta, mikäli tilintarkastus suoritetaan. ISA-standardit (International Standards of Auditing) ovat IAASB-komitean (International Auditing and Assurance Standards Board) antamia kansvälisiä tilintarkastusstandardeja, jotka määrittelevät tilintarkastuksen eri osa-alueiden peruseriaatteet ja tavoitteet sekä antavat ohjeistuksen tarkastukseen ja dokumentointiin.

Tilintarkastajan hankittua tarpeellisen määrän tilintarkastusevidenssiä, on hänen annettava tilikauden käsittävä tilintarkastuskertomus. Toimintakertomus annetaan tilintarkastajan valinneeille toimielimelle, joka on yleensä osakeyhtiössä yhtiökokous. Tilintarkastuskertomus voi olla vakiomuotoinen eli ”puhdas” tai ”mukautettu” eli ehdollinen tai kielteinen. Tilintarkastuskertomus toimitetaan kaupparekisteriin ja se on julkinen asiakirja.

3 Tilintarkastusta selittävät teoriat

3.1 Agenttiteoria

Agenttiteorian pohjana voidaan pitää taloustieteilijöiden tutkimuksia 1960- ja 1970-luvun alussa, joissa tutkittiin riskinjakoa yksilöiden ja ryhmän välillä (Eisenhardt 1989). Nämä tutkimukset olivat pohjana Jensen ja Mecklingin (1976) tutkimukselle, jossa he esittelivät teorian päämies – agentti suhteesta sekä siihen sisältyvästä tavoiteristiriidasta.

Päämies – agenttisuhde syntyy, kun päämies siirtää toimivaltaa agentin käytettäväksi. Esimerkkinä voidaan käyttää yhtiön osakkaiden ja toimivan johdon välistä suhdetta. Toimivan johdon pitäisi ensisijaisesti ajaa yhtiön ja sitä kautta osakkeenomistajien etuja, mutta delegoitu toimivalta antaa yrityksen toimivalle johdolle mahdollisuuden opportunistiseen toimintaan informaation epäsymmetrisyyden takia. Jotta pystyttäisiin pienentämään ja kontrolloimaan mahdollista johdon väärinkäytösriskiä, syntyy kolmenlaisia kustannuksia (Jensen & Meckling 1976):

- Valvontakustannukset, jotka syntyvät informaation keräämisestä ja varmentamisesta agentin toiminnasta, esimerkkinä tilintarkastus.
- Sitouttamiskustannukset, jotka syntyvät muun muassa palkitsemisjärjestelmistä, joilla pyritään kannustamaan agentti toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla päämiehen kannalta, joko rajoittamalla tai kannustamalla agenttia.
- Jäännöskustannukset, jotka syntyvät agentin mahdollisesti toimiessa päämiehen etua vastaan, eikä maksimoi päämiehen hyötyä.

Mikäli yhtiön johto omistaa kokonaan yrityksen, niin varsinaisia agenttikustannuksia ei synny, koska yhtiön johdon ja omistajien edut ovat yhtenevät. Pörssiyhtiöissä taas omistus ja johto ovat yleensä eriytyneet ja tarve omistajien etujen varmistamiseksi synnyttää agenttikustannuksia. Pelkästään agenttiteorian valossa ei voida yleisesti perustella tilintarkastuksen tarpeellisuutta pienille yrityksille, koska pienten yritysten keskuudessa johto ja omistus ovat yleensä keskittyneet samoille henkilöille.

3.2 Wallacen hypoteesit

Wallace (1980) esitti kolme tilintarkastuksen teorioita täydentävää hypoteesia selittämään tilintarkastuksen tarvetta markkinoilla. Nämä hypoteesit ovat valvonta-, informaatio- ja vakuutushypoteesi.

Valvontahypoteesi liittyy agenttiteoriaan ja olettaa, että agentti suostuu valvontaan, mikäli kokee valvonnasta saatavat hyödyt suuremmaksi kuin siitä aiheutuvat kustannukset. Tätä hypoteesia voidaan laajentaa käsittelemään myös muita sidosryhmien välisiä omistaja – johtaja suhteen lisäksi. Esimerkkeinä voidaan mainita työntekijä – työnantaja ja hallinto – veronmaksaja väliset suhteet. (Wallace 1980.)

Informaatiohypoteesi täydentää valvontahypoteesia, korostaen sijoittajan tarvetta saada riittävää ja oikeaksi todistettua sekä julkistettua informaatiota yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Monet yrityksen arvonmäärittämissmallit perustuvat tulevien kassavirtojen nykyarvoihin, joiden on havaittu korreloivan voimakkaasti tilinpäätöstietojen kanssa. Sijoittajien oletetaan tekevän rationaalisia päätöksiä saamansa informaation pohjalta ja oikea ja riittävä informaatio on tärkeää markkinoiden toimivuuden kannalta. Yrityksen hyödynä voidaan nähdä mahdollisten virheiden havainnointi yrityksen taloudellisissa prosesseissa. Vaikka informaatiohypoteesia on käytetty perusteena pakolliselle tilintarkastukselle, ei kuitenkaan ole varmaa, onko valtion sääntely tarkoituksenmukaista kustannus - hyöty analyysin perusteella. (Wallace 1980.)

Vakuutushypoteesin mukaan yrityksen johto siirtää vastuutaan mahdollisista virheellisistä taloudellisista raporteista yhteisvastuullisesti kannettavaksi myös tilintarkastajille. Jos nämä raportoinnit aiheuttavat taloudellisia menetyksiä kolmansille osapuolille, niin yhtiön johto ja tilintarkastaja voidaan asettaa korvausvastuuseen. Tilintarkastajan käyttäminen voidaan nähdä yrityksen riskinhallintakeinona neljän väitteen perusteella. Ensinnäkin tilintarkastaja suorittaa riippumattoman tarkastuksen taloudellisen informaation luotettavuuden takaamiseksi. Toiseksi tilintarkastusyhteisöillä on myös yleensä asiantunteva toimintatapa mahdollisten ongelmien ilmetessä. Kolmantena etuna voidaan pitää samaa intressiä yhtiön kanssa eli pyritään minimoimaan mahdollinen mainehaitta. Neljäs tekijä on tilintarkastajilla oleva velvollisuus osallistua mahdollisesti realisoituvan rahallisen riskin kustannuksiin yhteisvastuullisesti. (Wallace 1980.)

4 Tilintarkastuksen merkitys sidosryhmille

Tilintarkastuksella on merkittävä rooli erilaisten sidosryhmien kannalta, kuten sijoittajien, velkojien, omistajien, hallituksen jäsenten ja viranomaisten näkökulmasta. Sidoryhmät luottavat tilintarkastukseen saadakseen luotettavaa tietoa yrityksen taloudellisesta tilanteesta ja toiminnasta. Tilintarkastus auttaa varmistamaan talouden läpinäkyvyyden, luotettavuuden ja tehokkuuden, mikä on keskeistä päätöksenteon ja riskienhallinnan kannalta. Tässä luvussa käsitellään kahta tutkimuksen kannalta olennaista sidoryhmää.

4.1 Mikro- ja pienyrityksen tarve

Suomessa toimivista yrityksistä noin 97 % kuuluu mikro- ja pienyritysten kategoriaan (Oulu yo 2023). Mikroyritysten määrä oli noin 93 % ja pienyritysten määrä oli noin 4 %. Jos näitä lukuja suoraan peilataan EU-direktiiviin tilintarkastuksen pakollisuudesta, huomataan, että pakollisen tilintarkastuksen piiriin jäisi vain vajaat 3 % yrityksistä. Pitää kuitenkin huomioida, että osa toimialoista ja yhteisömuodoista jäisi kuitenkin pakollisen tilintarkastuksen piiriin yhteisön koosta riippumatta.

Mikro- ja pienyritysten tarpeet ja hyödyt tilintarkastuksesta riippuvat yrityksen ominaisuuksista. Yleensä tilintarkastuksen tarve kasvaa liikevaihdon ohella, yritysrakenteen monimutkaistuessa, ulkopuolisen rahoituksen lisääntyessä tai omistuksen hajautuessa, jolloin edellä esitetyt tilintarkastuksen kysyntää selittävät teoriat pätevät (Haapamäki 2018). Toisaalta myös kysynnän puute voidaan päätellä käänteisesti teorioiden avulla. Esimerkiksi Chown (1982) mukaan tilintarkastuksen kysyntä korreloi negatiivisesti suhteessa toimivan johdon omistusosuuteen.

Otetaan esimerkki mikroyrityksestä, jonka omistus on keskittynyt toimivalle johdolle ja ulkoinen rahoitus on suhteellisen vähäistä. Tämä on kohtuullisen yleinen asetelma suomalaisten mikroyritysten joukossa. Tässä tilanteessa voidaan kohtuullisella varmuudella olettaa, ettei tilintarkastus ole tarkoituksenmukainen toimenpide valvontahypoteesin tai agenttiteorian perusteella. Lisäksi ulkopuoliset sijoittajat ovat harvinaisia mikroyritysten rahoittajina, joten informaatiohypoteesista aiheutuvaa kysyntää tilintarkastukselle ei oletettavasti synny. Myöskään vakuutushypoteesin mukaista tarvetta on vaikea olettaa, koska yrityksen kannalta olennaista kolmatta osapuolta ei välttämättä ole, kenelle pitäisi tuottaa erikseen varmennettua taloudellista informaatiota.

Toisaalta, jos yritys käyttää ulkopuolista kirjanpitäjää, niin tilintarkastaja voi varmistaa kirjanpitäjän asianmukaisen toiminnan, mikäli yrityksen johto arvioi sen tarkoituksenmukaiseksi. Myös tilintarkastajan lisäpalveluiden käyttö esimerkiksi veroneuvonnan suhteen voidaan kokea tarpeelliseksi.

Mahdollisia ajureita tilintarkastuksen kysyntään on olemassa, mutta niiden hyödyllisyys on aina yrityksen ominaisuuksista riippuvainen. Tässä tutkimuksessa ei voi esittää tyhjentävää vastausta mikro- ja pienyritysten tilintarkastuksen tarpeesta yritysten näkökulmasta arvioituna. Määriteltyyn ryhmään kuuluvat yritykset ovat kuitenkin heterogeenisiä, mikä vaikuttaa niiden todelliseen tarpeeseen tilintarkastuksen suhteen.

4.2 Yhteiskunnan tarve

Yhteiskunnan tarvetta tilintarkastukselle voidaan perustella agenttiteorian kautta. Koska yrityksen taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden ja eri sidosryhmien tietämyksen välillä on informaatioasymmetria, tarvitaan riippumaton varmistus taloudellisen tiedon oikeellisuudesta. (Horsmanheimo & Steiner 2017.)

Tilintarkastuksella on katsottu olevan merkitystä myös yhteiskunnallisesti verotuksen oikeellisuuden varmistamisessa sekä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumisessa (HE 194/2006). Koska tilintarkastajalla on velvollisuus tuntea asiakkaansa, on tilintarkastukselle katsottu olevan merkitystä myös terrorismin ja rahanpesun ehkäisemisessä (TEM 2020).

5 Verokäyttäytyminen ja verotuksen terminologia

Yrityksen verokäyttäytyminen määritellään tässä tutkimuksessa siten, että pakollisen tilintarkastusvelvollisuuden piirissä oleva tilintarkastettu yritys suorittaa lakisääteiset vero- ja veroluontoiset velvoitteensa julkishallinnolle vallitsevien normien mukaan. Poikkeamana vallitsevasta normista voidaan pitää yhteiskunnalle syntyvää veroriskiä, jolloin on mahdollista, että yhteiskunnalle kuuluvia vero ja veroluonteisia maksuja jää syntymättä tai tilittämättä.

Verosuunnittelu on hyväksyttävää toimintaa ja jokaisella verovelvollisella on oikeus minimoida verotaakkansa lakeja ja asetuksia noudattaen. Yritysmaailmassa verosuunnittelua käytetään yhtiön perustamisesta alkaen ja sillä pyritään maksimoimaan yrityksen taloudellinen hyöty asianmukaisesti toimien. (Knuutinen 2020.)

Termi aggressiivinen verosuunnittelu (aggressive tax planning) esiintyy usein joulaleissa, lehdistössä ja kirjallisuudessa. Käsitettä ei kuitenkaan varsinaisesti määritelty oikeudellisessa sääntelyssä vaan sen tulkinta pitää tehdä viitekehyksessään, sillä termiä voidaan käyttää sekaisin sekä laillisesta epäasiallisesta verosuunnittelusta että veron kiertämisestä. (Knuutinen 2020.)

Selkeästi niin kutsutulle harmaalle alueelle siirrytään veron kiertämisessä (tax avoidance). Veron kiertämisen tarkoituksena on saavuttaa perusteettomia verojärjestelmälle vieraita etuja, esimerkiksi tekemällä sinänsä laillinen oikeustoimi, mutta oikeustoimen tarkoituksena on vain verovelvollisuudesta vapautuminen. Veron kiertäminen ei ole rikosoikeudellisesti rangaistavaa, vaan seurauksena ovat veronmaksun täytäntöönpano sekä veronkorotus. (Knuutinen 2020.)

Rikosoikeudellisesti rangaistavaa toimintaa on syyllistyminen veropetokseen (tax evasion, tax fraud). Veropetoksessa kyseessä on yksiselitteisesti rikoslain 29 luvussa kielletty toiminta. Veropetokseen syyllistyy esimerkiksi antamalla vääriä tietoja tai salaamalla tietoja veronvälttelytarkoituksessa. Seurauksena veropetokseen syyllistymisestä voidaan tuomita vahingonkorvauksien suorittamiseen sekä sakkoa tai vankeutta rikoksen vakavuuden mukaan. (Knuutinen 2020.)

Harmaa talous voidaan määritellä toiminnaksi, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen taikka tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman pa-

lautuksen saamiseksi. Harmaalla taloudella tarkoitetaan usein myös toimintaa, jossa muita lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään taloudellisen hyödyn saamiseksi. (Verohallinto 2024.)

Usein suomenkielisessä lehdistössä, kirjallisuudessa ja yleisessä keskustelussa käytetään termiä veronkierto. Termille ei ole mitään oikeudellista määritelmää, vaan sitä käytetään monitulkintaisesti. Sitä voidaan käyttää kuvaamaan veron kiertämistä tai jopa veronpeitoksia, kuten esimerkiksi EU-oikeuden käänöksien yhteydessä. Lisäksi yleiskielessä veronkierrolla joskus viitataan sinänsä ihan asianmukaiseen verosuunnitteluunkin. Siksi onkin tärkeää veronkierrosta puhuttaessa yrittää selvittää, mitä termin käyttäjä oikeasti tarkoittaa. (Knuutinen 2020.)

Niin kuin edellä esitettiin, verotuksen käsitteet ovat monitulkintaisia ajasta, paikasta ja kontekstista riippuen ja niiden tulkinta vaihtelee eri maissa ja oikeusjärjestelmissä. Vaikka verosuunnittelu sinänsä on hyväksyttävää ja usein jopa toivottavaa yritysten toiminnassa, voi se kuitenkin helposti lipua harmaalle alueelle, jossa ero laillisen ja epäeettisen toiminnan välillä hämärtyy. Vaikka yritykset pyrkivät optimoimaan verotuksensa hyödyntämällä lain tarjoamia mahdollisuuksia, niin ne joutuvat myös mahdollisesti tasapainoilemaan moraalisten ja eettisten kysymysten kanssa, sillä jotkin yritykset ovat hyvinkin sensitiivisiä negatiiviselle mediahuomiolle riippuen toimialasta ja asiakasprofiilista.

6 Tilintarkastuksen vaikutus verokäyttäytymiseen

Niin kuin johdantokappaleessa todettiin, selvitystyöryhmän esitykset tilintarkastusrajojen nostamisesta tai kevennetyn tarkastuksen ISRE 2400 standardin käyttöönotosta eivät tuottaneet tulosta. Tämän tutkimuksen aiheena on pienten yritysten verokäyttäytyminen ja tilintarkastus, joten esitän tässä alustuksena Verohallinnon lausunnot referoituna, jonka jälkeen siirryn tutkimuskirjallisuuden käsittelyyn ja peilaan sieltä löytyviä tuloksia veroviranomaisen näkemyksiin.

6.1 Verohallinnon vastineet työryhmän mietintöihin

6.1.1 Ehdotus tilintarkastusrajojen nostamisesta

Selvitystyöryhmän ehdotukseen tilintarkastusrajojen nostamisesta, Verohallinnon kanta oli ehdottoman kielteinen. Perusteluna oli, että verovalvonnan mukaan harmaata taloutta ilmenee etenkin pien- ja mikroyrityksissä. Myös yritysten tahattomien ja tahallisten kirjanpito- ja verotusvirheiden lisääntyminen nähtiin mahdollisena. Myös Verohallinnon huoli resurssiensa riittävydestä tuotiin esiin. Lisäresurssien kustannukseksi arvioitiin karkeasti viisi miljoonaa euroa vuodessa. Lausunnon mukaan tämä olisi lähes kolmasosa mikroyritysten saavuttamista kustannussäästöistä. Tosin lausunnossa ilmaistiin, että yritysten keskimääräinen säästö olisi hieman yli tuhat euroa vuodessa ja tilintarkastuksen ulkopuolelle jäisi jopa 38 000 mikroyritystä. Näillä luvuilla laskien kokonaissäästöksi saataisiin 38 000 000, joka ei täsmää yhtälöön, että kolmasosa yritysten saavuttamasta taloudellisesta hyödystä valuisi Verohallinnon kustannuksiin. Tilintarkastusrajojen nosto olisi kohdistunut vain mikroyrityksiin eli pienyritykset olisivat edelleen olleet tilintarkastusvelvoitteen piirissä. (HE luonnos 2016.)

6.1.2 Ehdotus ISRE-2400 standardin valinnanvapaudesta

Selvitystyöryhmän jälkimmäinen esitys (TEM 2020) käsitteli ISRE 2400 standardin käyttöönottoa. Kyseinen ehdotus olisi antanut mikroyrityksille mahdollisuuden valita tilintarkastuksen tai yleisluontoisen tarkastuksen välillä. Tilintarkastajan ISRE 2400 standardin mukaan suorittama tarkastus antaa yhtiön taloudellisen informaation varmentamisesta vain rajoitetun varmuuden verrattuna tilintarkastuksen kohtuulliseen varmuuteen.

Verohallinto jätti lausuntonaan ISRE 2400 standardin hyväksymiseen mikroyritysten tilintarkastuksen sijaan ehdollisen eriävän mielipiteen. Perusteluna oli, ettei ISRE 2400 mukainen tarkastus sisällä lähtökohtaisesti pääkirjan tai kirjanpitotositteiden tarkastamista, vaan perustuu enemmänkin tarkastuksen toteuttajan analyysiin. Huolenaiheena nähtiin myös, että ehdotuksen piiriin olisi kuulunut suuri määrä (vajaa 40 000) yritystä ja niiltä kerättäviä veroluonteisia maksuja yli kahden miljardin edestä. Verohallinto esitti lausunnossaan huolen myös yritysten omistajien ja lainoittajien etujen turvaamisen tilintarkastuksen säilyttämisellä. Tosin lausuntoon ei lisätty sitä tosiseikkaa, että suurin osa mikroyritysten omistajista toimii myös yritysten johtajina ja täten tämä argumentti oli vailla perusteita.

6.2 Tutkimustuloksia

6.2.1 Vapaaehtoinen tilintarkastus ja verokäyttäytyminen

Yhteisö on lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden piirissä, jos valtion säätämät tilintarkastusrajat täyttyvät tai laissa on erikseen säädetty yhteisölle tilintarkastusvelvollisuus, kuten esimerkiksi holdingyhtiöiden ja säätiöiden kohdalla. Mikäli yhteisö ei ole pakollisen lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden piirissä, tilintarkastus voidaan jättää teettämättä tai yritys voi kuitenkin teettää vapaaehtoisen tilintarkastuksen, joka suoritetaan kuitenkin samojen kriteerien mukaan kuin lakisääteinenkin tilintarkastus.

Mikroyritysten vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntää ja siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu kohtuullisen paljon (Ojala ym. 2016). Vapaaehtoinen tilintarkastus on kyseessä silloin, kun pakollisen tilintarkastuksen kansalliset taloudelliset raja-arvot eivät ylity. Ojalan ym. mukaan selittäviä tekijöitä yrityksen vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittamiseen ovat nousevassa järjestyksessä seuraavat:

- 1) Yhtiö ei ole taloudellisessa ahdingossa.
- 2) Johdolla on tarve veroraportoinnin uskottavuudelle.
- 3) Omistus on hajautunut.
- 4) Yhtiö on kasvamassa.
- 5) Johdon on varmistettava tavaroiden toimitusvarmuus velkojilta.

Ojalan ym. (2016) tutkimuksen veroraportointia koskevan hypoteesin muodostamisen pohjana olevien tutkimusten ja haastattelujen sekä tutkimustulosten perusteella, voidaan mahdollisesti olettaa, että mikroyritykset käyttävät vapaaehtoista tilintarkastusta eräänlaisena vakuutuksena välttääkseen vero-oikaisut ja -tarkastukset.

Yksi tilintarkastuksen peruseriaateista on tilintarkastajan riippumattomuus. Lähtökohteisesti pakollisessa tilintarkastuksessa kyseinen asia toteutuu, koska yritykselle aiheutuu kustannuksia tilintarkastajan vaihdosta sekä myös mahdollisia muita ongelmia viestinnässä sidosryhmille. Tilintarkastajan riippumattomuutta varmistaa sääntelyllä sekä sillä, että johdosta riippumaton toimija valitsee tilintarkastajan, kuten esimerkiksi yhtiökokous. (Dong ym. 2023.)

Vapaaehtoisessa tilintarkastuksessa tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua, koska yritys voi milloin tahansa päättää toimeksiannon ja jättää uuden tilintarkastajan valitsematta. Tilintarkastajalla on insenttiivi pitää toimeksiantonsa voimassa ja todennäköisemmin tulkita yrityksen taloudellisia käytäntöjä hyväksyttävästi, kun toimitaan normien rajoilla. Tämä saattaa vaikuttaa taloudellisen raportoinnin luotettavuuteen ja sitä kautta yrityksen verokäyttäytymiseen. (Dong ym. 2023.)

Yhtenä vapaaehtoisen tilintarkastuksen etuna voidaan pitää mahdollista veroneuvontaa, mutta yritys voi toisaalta mieluummin preferoida veroneuvonnassa yrityksen kirjanpitoa tekevää tahoa ja jättää vapaaehtoisen tilintarkastuksen tekemättä. Tämä pätee varsinkin silloin kun kirjanpidon ja verotuksen välinen suhde on varsin kiinteä, niin kuin esimerkiksi Suomessa. (Niemi ym. 2012.)

Pienillä yksityisillä yrityksillä ei ole samanlaista tarvetta taloudellisen suorituskyvyn esittämiseen kuin yrityksillä, joiden toiminta on laajempaa ja omistus on hajautunut useammalle taholle. Dongin ym. (2023) mukaan aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että pienet yksityiset yritykset pyrkivät vähentämään verorasitustaan joko väliaikaisesti jaksottamalla tulojaan tilikaudelta toiselle tai pysyvästi säättämällä kustannuksiaan ja siten pienentämällä verotettavaa tuloaan.

Verrattuna pakollisen tilintarkastuksen piirissä oleviin yrityksiin veron kiertäminen lisääntyi vapaaehtoisen tarkastuksen suorittaneissa yrityksissä. Näissä yrityksissä verorasituksen havaittu lasku oli 19 %, joka tarkoitti rahamääräisesti noin 1500 euroa. Vastoin veroviranomaisten olettamuksia veron kiertäminen oli samankaltaista kuin tilintarkasta-

mattomissa yrityksissäkin eli vapaaehtoinen tilintarkastus ei vähentänyt veron kiertämistä. Sen sijaan havaittiin suurempien johtoryhmien ja luotottajien vaatimusten vähentävän aggressiivista verokäyttäytymistä. Tutkimuksessa ei voitu kuitenkaan määrittää, johtuiko verorasituksen lasku yritysten hyväksyttävästä verosuunnittelusta vai mahdollisesti jopa laittomasta veropetoksesta. Toisaalta verorasituksen väheneminen voi johtua myös erilaisista veroneuvontapalveluista, joita on esimerkiksi ostettu vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittajalta tai ulkopuolisilta verokonsulteilta. (Dong ym. 2023.)

Toisaalta vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittaminen vähentää todennäköisyyttä verottajan suorittamalle vero-oikaisulle, varsinkin jos tilintarkastuskertomuksessa ei ole huomautettavaa. Tämä tulee esiin Ojalan ym. (2020) tutkimuksessa, jossa selvitettiin vapaaehtoisen tilintarkastuksen vaikutusta aggressiiviseen verosuunnittelu ja verottajan tekemiin oikaisuihin. Pienten yritysten vapaaehtoinen tilintarkastus hillitsi myös aggressiivista verosuunnittelua, joka vaikutti negatiivisesti suoritettujen vero-oikaisujen määrään.

Hieman ristiriitaista näyttöä edelliseen havaittiin Norjassa. Verotarkastuksiin ei erityisesti valikoitunut tilintarkastamattomia yrityksiä, vaan verotarkastuksen kohteena olevista yrityksistä suurempi osa oli teettänyt tilintarkastuksen. Verotarkastuksen kohteeksi joutumiselle oli muita selittäviä tekijöitä, kuten heikompi kannattavuus, suuremmat tappiot tai ettei käytetty ulkopuolista kirjanpitäjää. (Aase 2023.)

Langli (2015) päätyi saman suuntaiseen havaintoon omassa selvityksessään. Lisäksi todettiin, että tilintarkastetuille yrityksille määrättiin suuremmat vero-oikaisut kuin tilintarkastamattomille.

6.2.2 Havaintoja tilintarkastamattomien ja -tarkastettujen välillä

Höglundin ja Sundvikin (2019) mukaan suhteellisen pienet yksityiset yritykset mieluummin aliarvioivat taloudellista suorituskykyään vähentääkseen yhteisöveron määräänsä. Vuoden 2014 tammikuusta alkaen yhteisöverokanta laski Suomessa 24,5 prosentista 20 prosenttiin. Tilintarkastetut yritykset eivät suhteellisesti vähentäneet suoriteperustaisia tulojaan yhtä paljon kuin tilintarkastamattomat yritykset päättyneellä tilikaudella 2013, juuri ennen Suomen yhteisöveron muutosta. Muina tutkimuksen käsittäminä tilikausina vastaavaa tilastollista yhteyttä ei esiintynyt.

Tilintarkastamattomien yritysten myynti- hallinto ja yleiskustannukset lisääntyivät tilikaudella suhteellisesti enemmän kuin juuri ennen veron alentamista. Tutkimuksen perusteella voitiin olettaa, että tilintarkastajat rajoittavat suoriteperusteisia ja muita kuin suoriteperusteisia toimia, jotka ylittävät sen, mikä on hyväksyttävää sovellettavien kirjanpito- ja verosääntöjen puitteissa. Kyseinen vaikutus ilmenee voimakkaammin niiden yritysten toiminnassa, jotka ovat jättäneet tilintarkastajan valitsematta, vaikka ovat pakollisen tilintarkastusvelvollisuuden piirissä ja heikommin niiden yritysten toiminnassa, jotka toimivat aloilla, joilla on korkeampi verotarkastusriski. Mikäli pakollisen tilintarkastuksen ulkopuolella jätettävien yritysten määrää lisätään, voivat tulokset olla haitallisia taloudellisen raportoinnin laadulle. Ongelmaksi arvioitiin myös, etteivät veroviranomaiset saa tilintarkastuksen tuomaa arvoa omaan käyttöönsä. (Höglund & Sundvik 2019.)

Downingin ja Langlin (2019) tutkimuksessa yrityksen kirjanpito- ja verosäännösten noudattamista arvioitiin laatupisteiden (CQS) avulla. Norjassa pienillä osakeyhtiöillä on ollut vuodesta 2011 alkaen mahdollisuus jättää tilintarkastaja valitsematta. Havaintojen perusteella yrityksissä, jotka jättivät tilintarkastajan valitsematta, kirjanpito- ja verosäännösten noudattaminen heikkeni. Erityisesti tämä koski yrityksiä, joilla oli jo pakollisen tarkastuksen aikana alhaisemmat laatupisteet säännösten noudattamisen suhteen. Myös juuri pakollisten tilintarkastusrajojen alapuolella toimivien yritysten keskuudessa havaittiin suhteellisesti enemmän laatupisteiden laskua. Myös tilintarkastamattomien yritysten suuruus ja toimialan kompleksisuus kirjanpito- ja verosäännösten suhteen vaikuttivat korreloivan laatupisteiden laskun kanssa. Toisaalta yritysten kirjanpito- ja verosäännösten noudattamisen laatua taas selkeästi paransi ulkopuolisen kirjanpitäjän tai asiantuntijan käyttö taloushallinnossa ja tämä kompensoi täysin laadun laskun. (Downing & Langli 2019.)

Taloushallinnon asiantuntijapalveluiden käyttö tuotti käytännössä saman varmuustason kuin tilintarkastuksen suorittaminen, ja pienyritysten kustannukset vähenivät hallinnollisen taakan poistamisen myötä. Toisaalta vaihtoehtokustannuksia syntyy yhteiskunnalle mahdollisesti, mikäli yritysten kirjanpito- ja verosäännösten noudattaminen heikentyy. (Downing & Langli 2019.)

Mikäli tilintarkastaja on mahdollista jättää valitsematta, niin veroriskisillä toimialoilla aloilla tämä toteutuu useammin kuin verokkitoimialoilla. Norjassa vain noin 16,5 %

veroriskisillä aloilla toimivista yrityksistä valitsee tilintarkastajan, kun taas muilla toimialoilla 32 % valitsee tilintarkastuksen. Yleisesti ottaen tarkasteltuna ei nähty ongelmaksi, että tilintarkastusta ei suoritettu, koska sen suorittamatta jättäminen keventää yritysten hallinnollista taakkaa ja kustannuksia. Toisaalta veroriskisillä toimialoilla, joilla veron kiertämisen riski on kohonnut, voisi olla tarkoituksenmukaista harkita tilintarkastusvelvollisuuden säilyttämistä. Tämä vähentäisi mahdollisuutta yritysten veron kiertämiseen, koska paljastumisriski kasvaa pakollisen tilintarkastuksen myötä. (Fallan ym. 2018.)

Mahdollista on myös, että yritys on lakisääteisen tilintarkastuksen piirissä, mutta jättää silti tilintarkastuksen teettämättä. Esimerkiksi Suomessa tilintarkastusvelvollisuuden noudattamatta jättämistä ei ole sanktioitu, eikä myöskään tilintarkastusvelvollisuuden täyttämistä seurata systemaattisesti. Valvonnan puuttuessa ei voida varmistua, ovatko kaikki yhtiöt täyttäneet lakisääteiset velvollisuutensa tilintarkastuksen suhteen. (Miettinen & Martikainen 2023.)

Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa on teetetty selvityksiä viranomaisten toimesta tilintarkastuksen vaikutuksesta muun muassa yritysten verokäyttäytymiseen. Selvitykset antavat osittain samansuuntaisia tuloksia, mutta niissä esiintyy myös eroavaisuuksia. Kaikki kolme selvitystä nostavat esiin veroriskiset toimialat ja niiden ongelmallisuuden veroriskin toteutumiseen, joten siltä osin selvitykset tukevat Verohallinnon lausuntoa.

Suomessa tutkittiin tilintarkastusvelvollisuuden noudattamista ja havaittiin laiminlyöntien olevan verrattain yleisiä. Laiminlyönnit painottuivat veroriskisille toimialoille, kuten kampaamo-, kauneus-, ravintola- ja taksialalle. Laiminlyöntejä selitettiin kahdella vaihtoehtoisella tulkinnalla. Ensimmäinen lähestymistapa tulokseen on, että korkean veroriskin yhtiöt pyrkivät maksimoimaan harmaasta taloudesta ja veron kiertämisestä saamansa edun ja minimoimaan yritykseen kohdistuvan valvontariskin laiminlyömällä tilintarkastusvelvollisuuden noudattamisen. Vaihtoehtoisesti voidaan olettaa, että veroriskiset yhtiöt jo lähtökohtaisesti noudattavat heikosti erilaisia yhteiskunnan asettamia velvoitteita. (Miettinen & Martikainen 2023.)

Ruotsin valtiontalouden tarkastusvirasto teetti selvityksen tilintarkastusrajojen noston vaikutuksesta. Selvityksen mukaan suurempi osa veroriskisillä aloilla toimivista yrityksistä luopui tilintarkastuksesta verrattuna muihin toimialoihin. Toisaalta ei kuitenkaan pystytty varmistumaan siitä onko tilintarkastuksen poistuminen lisännyt talousrikolli-

suutta. Havaittiin myös tilinpäätösmateriaalin laadun heikkeneminen, mutta ei otettu kantaa virheiden vakavuuteen. Edelleen nähtiin ongelmana yritysten valvonnan vaikeutuminen ja veroviranomaisten lisääntynyt työmäärä. Analyysin mukaan myös tilintarkastamattomien yritysten maksamat verot olivat pienentyneet suhteessa tilintarkastettuihin yhtiöihin. Ruotsin veroviranomaisella ei kuitenkaan ollut tiedossa, onko pakollisen tilintarkastuksen poistamisella ollut vaikutusta verovajeeseen. (Riksrevision 2017.)

Norjassa on tehty laaja selvitys (Langli 2015) Norjan valtionvarainministeriön toimesta tilintarkastusrajojen noston vaikutuksista, joka julkaistiin vuonna 2015. Aineistosta havaittiin lievä veroilmoitusten laadun heikkeneminen, mutta toisaalta havaitut puutteet eivät olleet vaikutuksiltaan mitenkään merkittäviä. Ulkopuolisen kirjanpitäjän tai tilintarkastajan käyttäminen kuitenkin kompensoi veroilmoitusten laadun laskun. Verojen välttelyyn tilintarkastuksella ei vaikuttanut olevan merkitystä, vaan muut seikat vaikuttivat asiaan enemmän, kuten esimerkiksi toimiala. Rahamääräisesti mitattuna, tilintarkastetut yritykset joutuivat maksamaan enemmän veroviranomaisten oikaisujen jälkeen, kuin tilintarkastamattomat yritykset. (Langli 2015.)

Aasen (2023) mukaan tilintarkastuksesta luopuminen ei muuttanut yritysten verokäyttäytymistä. Tutkimuksessa käsiteltiin mahdollista veron kiertämistä sekä alv-maksujen suorittamista. Havaintona oli myös, että ulkopuolisen kirjanpitäjän käyttäminen vaikutti enemmän positiivisesti yritysten verokäyttäytymiseen kuin tilintarkastuksen teettäminen. Tämä saattoi johtua jatkuvasta yhteydenpidosta kirjanpitäjän ja yrityksen välillä, kun taas tilintarkastus tehdään pienissä yrityksissä yleensä kerran vuodessa tilikauden päätyttyä.

Tilintarkastettujen yritysten veron kiertäminen havaittiin jopa suuremmaksi kuin tilintarkastamattomien. Tämä johtuu mahdollisesti siitä, että aggressiivista verosuunnittelua harjoittavat yritykset teettävät tilintarkastuksen vakuutuksena vero-oikaisua vastaan. Verotarkastusten tuloksessa ei yleisesti ottaen ollut eroa tilintarkastuksen teettämisestä riippumatta. Tutkimuksen johtopäätöksenä oli, ettei pakollinen tilintarkastus pysty varmistamaan pienten yhtiöiden verosäännösten noudattamista. (Aase 2023.)

7 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää tilintarkastuksen vaikutusta pienten yhtiöiden verokäyttäytymiseen. Tutkimukseen pyrittiin löytämään vastaus kirjallisuuskatsauksen muodossa. Hieman haastavaksi osoittautui aiheen rajaaminen ja tutkimuskysymyksen aiheessa pysyminen, johtuen eri maiden erilaisesta lainsäädännöstä, joka sääntelee tilintarkastusta sekä yritysten kokoluokittelua.

Tässä tutkimuksessa esitetyn kirjallisuuden perusteella voidaan havaita vapaaehtoisen tilintarkastuksen ristiriitaiset vaikutukset yritysten verokäyttäytymiseen. Ojalan ym. (2016) mukaan vapaaehtoisen tilintarkoituksen kysyntää selittää yrityksen tarve veroraportoinnin uskottavuudelle sekä yritysten odotus, että vapaaehtoinen tilintarkastus toimii vakuutuksena vero-oikaisuja vastaan. Tämä vaikuttaisi ainakin tietyssä kontekstissa pätevän, sillä yritysten aggressiivinen verosuunnittelu väheni ja veroviranomaisen tekemät vero-oikaisut vähenivät, jos tilintarkastuskertomus oli puhdas (Ojala ym.2020). Dongin ym. (2023) mukaan havaittiin myös veron kiertämisen lisääntymistä vapaaehtoisen tilintarkastuksen teettäneissä yrityksissä verrattuna yrityksiin, jotka kuuluivat pakollisen tilintarkastuksen piiriin. Tämä saattoi olla seuraus tilintarkastajan riippumattomuuden heikentymisestä tai tehokkaammasta verosuunnittelusta.

Verohallinto esitti lausunnoissaan huolen taloudellisen raportoinnin laadun laskusta, mikäli velvollisuus tilintarkastukseen poistetaan. Väite oli osittain perusteltu, sillä tilintarkastuksen poistamisella havaittiin olevan heikentävä vaikutus yritysten taloudellisen raportoinnin ja veroilmoitusten laatuun, mutta laadun heikennys ei ollut merkittävä. Toisaalta ulkopuolisen kirjanpitäjän käyttäminen kompensoi laadun laskun yritysten taloudellisessa raportoinnissa ja veroilmoituksissa. (Langli 2015; Downing & Langli 2019). Suomessa suurin osa pienistä yrityksistä käyttää ulkopuolisia taloushallintapalveluja, joten odotus taloudellisen raportoinnin laskusta saattaa olla aiheeton.

Tilintarkastuksen teettäminen vaikutti ristiriitaisesti myös veroviranomaisen toimittamien vero-oikaisujen tai -tarkastusten tekemiseen. Ojalan ym. (2020) mukaan tilintarkastuksen teettäminen, jonka tuloksena oli puhdas tilintarkastuskertomus, vähensi todennäköisyyttä vero-oikaisun kohteeksi joutumiselle. Toisaalta Langlin (2015) ja Aasen (2023) mukaan tilintarkastuksella ei ollut merkitystä veroviranomaisen toimiin, vaan

yrittäjien muut tekijät vaikuttivat siihen enemmän, kuten esimerkiksi yrityksen heikompi kannattavuus tai yrityksen tappiollisuus.

Verohallinnon mukaan tilintarkastus ehkäisee harmaata taloutta ja veron kiertämistä, koska tilintarkastajan toiminnalla on ennaltaehkäisevä vaikutus yrityksen toimintaan. Miettisen ja Marttisen (2023) mukaan kaikki yritykset eivät kuitenkaan noudata tilintarkastusvelvollisuutta, eikä velvollisuuden laiminlyöntiä ole sanktioitu Suomessa. He olettavat syyksi vaihtoehtoisesti joko veroriskisten yhtiöiden jo lähtökohtaisesti huonon velvoitteiden noudattamisen tai mahdollisen kiinnijäämisriskin pienentämisen. Veroriskisillä aloilla toimivat yritykset nähtiin mahdollisina ongelmina, sillä niillä on suurempi mahdollisuus jättää velvoitteensa noudattamatta (Langli 2015; Miettinen & Marttinen 2023). Fallanin ym. (2018) mukaan pitäisi ainakin harkita tilintarkastuksen säilyttämistä veroriskisillä aloilla.

Vaikka Fallan ym. (2018) toivat esiin tilintarkastuksen mahdollisen tarpeen veroriskisillä aloilla, niin he eivät kuitenkaan arvioineet pienten yritysten pakollisen tilintarkastuksen poistamista ongelmaksi kokonaisuuden kannalta. He toivat myös esiin pienten yritysten saavuttaman kustannussäästön, mikäli tilintarkastusta ei tarvitse teettää. Myös Aasen (2023) mukaan pakollisten tilintarkastusrajojen nostaminen Norjassa olisi toivottavaa, koska se vähentäisi pienten yritysten kustannuksia. Hän ei tutkimuksessaan löytänyt todisteita, että pienten yritysten verokäyttäytyminen muuttuisi negatiiviseen suuntaan, varsinkin jos käytettiin yrityksen ulkopuolista taloushallinto-osaamista. Langlin (2015) mukaan tilintarkastamattomien pienten yritysten kohdalla ei pystytty havaitsemaan, että veronkiertäminen olisi lisääntynyt. Hän esitti myös, että rahamääräisesti suuremmat vero-oikaisut tehtiin yrityksiin, jotka olivat säilyttäneet tilintarkastuksen.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tilintarkastus vaikuttaa mahdollisesti yritysten verokäyttäytymiseen. Käsitelty kirjallisuus ei kuitenkaan anna yksiselitteistä vastausta kysymykseen, miten tilintarkastus vaikuttaa yrityksen verokäyttäytymiseen, vaan tulokset ovat osittain ristiriitaisia ja riippuvat lähtötekijöistä. Pienten yritysten verokäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä on muuan muassa yrityksen koko, toimiala, yrityksen toimintakulttuuri ja omistus pohja. Esimerkiksi Höglundin ja Sundvikin (2019) mukaan pienet yritykset pyrkivät pienentämään näytettävää tuloa ja siten pienentävä yhteisöveronsa määrää. Pakollisen ja vapaaehtoisenkin tilintarkastuksen välillä havaittiin eroja yritysten verokäyttäytymiseen (Dong 2023). Tilintarkastuksen merkitystä

on kuitenkin vaikea erotella muista tekijöistä ja mahdollisesti siksi tämän tutkimuksen tulokset ovat osin ristiriitaisia.

Verohallinnon perustelut tilintarkastuksen tarpeellisuudesta pienyritysten piirissä ovat osittain johdettavissa tutkitun kirjallisuuden perusteella. Toisaalta kirjallisuudessa havaittiin myös Verohallinnon perusteluja vastaan olevia argumentteja tilintarkastuksen tarpeellisuudesta yritysten verokäyttäjymisen varmentamiseksi. Onko pakollisen tilintarkastuksen aiheuttama hallinnollinen ja taloudellinen rasitus pienille yrityksille suhteessa tilintarkastuksesta saatavaan hyötyyn, kokonaisyödyn kannalta arvioituna, on taas mahdollisen jatkotutkimuksen aihe.

Lähteet

- 459/2007 FINLEX ® - Kumottu lainsäädäntö: Tilintarkastuslaki 459/2007
 < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070459>>, haettu 24.3.2024
- 1141/2015 FINLEX ® - Ajantasainen lainsäädäntö: Tilintarkastuslaki 1141/2015. <
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151141#L2P2>>, haettu 2.3.2024.
- 1336/1997 FINLEX ® - Ajantasainen lainsäädäntö: Kirjanpitolaki 1336/1997.
 <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336>>, haettu 2.3.2024.
- 2013/34/EU Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU.
 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32013L0034>>.,
 haettu 26.3.2024
- Aase, Øivind Andreé Strand (2023) Essays on the effects of introducing thresholds for mandatory audits in a fully regulated audit market for private limited liability firms. Degree of Philosophie Doctor (PhD), The Norwegian School of Economics
- Accountancy Europe (2021), Audit-exemption-thresholds-in-Europe.pdf. n.d.
 <<https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/2022/12/Audit-exemption-thresholds-in-Europe.pdf>>, haettu 15.3.2024
- Chow, Chee W. (1982) The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *Accounting Review*, Vol. 57 (2), 272.
- Dong, Ting – Tylaite, Milda – Wilson, Ryan (2023) Voluntary vs. mandatory: the role of auditing in constraining corporate tax avoidance in small private firms. *Accounting and Business Research*, Vol. 53 (7), 723–755.
- Downing, Jeff – Langli, John Christian (2019) Audit exemptions and compliance with tax and accounting regulations. *Accounting and Business Research*, Vol. 49 (1), 28–67.
- Eisenhardt, Kathleen M. (1989) Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, Vol. 14 (1), 57–74.
- Fallan, Even – Antonsen, Stein – Fallan, Lars – Olsen, Tor-Eirik (2018) Abolition of Statutory Audit Obligation of Small Limited Liability Companies in Norway. Should Tax Evasion Inclined Industries be Accepted? *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 6 (1).
- Haapamäki, Elina (2018) Voluntary Auditing: A Synthesis of the Literature. *Accounting in Europe*, Vol. 15 (1), 81–104.

HE 70/2016 vp. Oikeusministeriö.

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_70+2016.aspx>, haettu 3.4.2024

HE 194/2006. Oikeusministeriö. <<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060194>>, haettu 24.3.2024.

HE luonnos (2016), Tilintarkastuslain muuttamista selvittävä työryhmä / HE luonnos tilintarkastuslain muuttamiseksi. Valtioneuvosto.

<<https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=TEM031:00/2016>>, haettu 24.3.2024.

Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2017) Tilintarkastus - asiakkaan opas. Alma Talent, Helsinki

Höglund, Henrik – Sundvik, Dennis (2019) Do auditors constrain intertemporal income shifting in private companies?*. *Accounting and Business Research*, Vol. 49 (3), 245–270.

Ittonen, Kim (2010) A theoretical examination of the role of auditing and the relevance of audit reports. Vaasan yliopisto. <<https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7376>>, haettu 15.3.2024.

Jensen, Michael C. – Meckling, William H. (1976) Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3 (4), 305–360.

Knuutinen, Reijo (2020) Verosuunnittelun oikeudelliset ja yhteiskunnalliset rajat. Alma Talent, Helsinki

Kosonen Ulla (2005) Vaarinpidoista virtuaaliaikaan - sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja, Lappeenrannan yliopisto

Langli, John Christian (2015) Evaluation of a change in the Norwegian legislation: The effects of making audit voluntary for small firms. Memorandum, Norwegian Business School, Oslo

Miettinen, Johanna – Martikainen, Tomi (2023) Tilintarkastusta koskevien velvoitteiden noudattaminen. *Selvitys 6/2023*, Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö.

Niemi, Lasse – Kinnunen, Juha – Ojala, Hannu – Troberg, Pontus (2012) Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, Vol. 42 (2), 169–196.

- Ojala, Hannu – Collis, Jill – Kinnunen, Juha – Niemi, Lasse – Troberg, Pontus (2016)
The Demand for Voluntary Audit in Micro-Companies: Evidence from Finland.
International Journal of Auditing, Vol. 20 (3), 267–277.
- Ojala, Hannu – Kinnunen, Juha – Niemi, Lasse – Troberg, Pontus – Collis, Jill (2020)
What Turns the Taxman on? Tax Aggressiveness, Financial Statement Audits,
and Tax Return Adjustments in Small Private Companies. The International
Journal of Accounting, Vol. 55 (03).
- Oulu yo (2023), MY Tilastot. <https://www.oulu.fi/my_tilastot/avainluvut.html>, haettu
24.3.2024).
- Oxford English Dictionary
<https://www.oed.com/dictionary/audit_n?tab=etymology#33756779>, haettu
1.3.2024.
- Riksrevision (2017), Avskaffandet av revisionsplikten för små aktiebolag – en reform
som kostar mer än den smakar (RiR 2017:35)
<[https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2017/avskaffand
et-av-revisionsplikten-for-sma-aktiebolag---en-reform-som-kostar-mer-an-den-
smakar.html](https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2017/avskaffandet-av-revisionsplikten-for-sma-aktiebolag---en-reform-som-kostar-mer-an-den-smakar.html)>, haettu 21.3.2024.
- Sillanpää, Matti J (2016) Tilintarkastus ja tilintarkastajan vastuu. Vakuutus- ja
rahoitusneuvonta 45 vuotta, FINEn juhlaKirja, Helsinki
- Suomen Tilintarkastajat (2024), Hyvän tilintarkastustavan lähteet.
<[https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/hyvan-
tilintarkastustavan-lahteet/](https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/hyvan-tilintarkastustavan-lahteet/)>, haettu 3.3.2024.
- TEM (2020), Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän
mietintö. (23.6.2020). Sarjajulkaisu. työ- ja elinkeinoministeriö.
<<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162331>>, haettu 5.3.2024.
- Wallace, Wanda (1980) The Economic Role of the Audit in Free and Regulated
Markets. Open Education Resources (OER).
<<https://scholarworks.wm.edu/oer/2>>.
- Verohallinto (2024), Harmaan talouden ja talousrikollisuuden määritelmä. Harmaa
talous & talousrikollisuus. <[https://www.vero.fi/harmaa-talous-
rikollisuus/laajuus/m%C3%A4%C3%A4ritelm%C3%A4/](https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/laajuus/m%C3%A4%C3%A4ritelm%C3%A4/)>, haettu 26.3.2024).